

NOUTĂȚI ÎN MATERIA ACȚIUNILOR PRIVIND FILIAȚIA

Judecător Oana Cătălina Ghiță

Judecător Gabriela Ionescu

Curtea de Apel Craiova

La nécessité de corroborer les réalités médicales et celles sociales et juridiques dans le contexte d'une évolution scientifique accélérée, est aussi reflétée dans le projet du nouveau Code civil roumain. A part la nouveauté, telle quelle, du retour des normes composant le droit de la famille dans le corpus du Code civil, le projet régit de nouvelles institutions et situations juridiques, déjà existantes dans la législation européenne et reprises, par la suite, dans certaines lois internes, validées, aussi, par la jurisprudence roumaine, surtout en matière constitutionnelle. Ces nouveautés concernent les titulaires des actions en déni de paternité, les termes de prescription pour ce genre d'actions mais surtout le statut l'institution de la procréation médicalement assistée, toutes répondant à la préoccupation constante du législateur, en accord avec les réglementations internationales d'assurer la protection du mineur et d'identifier les instruments optimaux pour rendre plus efficace la protection juridique des droits et des intérêts légitimes de celui-ci.

1. Elementele de noutate aduse prin proiectul noului Cod civil, în materia acțiunilor privind filiația, se referă la categoria titularilor acțiunii în tăgada paternității, la termenele de prescripție a acțiunilor în stabilirea, respectiv, în tăgada paternității, precum și la reglementarea legislativă a instituției procreerii asistate medical. În ceea ce privește acțiunea în tăgadă a paternității, legiuitorul a urmărit să pună în acord dispozițiile interne, atât cu prevederile constituționale referitoare la ocrotirea vieții private și familiale conținute în art.26 din legea fundamentală, cât și cu prevederile art.8 din *Convenția europeană a drepturilor omului*, și cu jurisprudența constantă a Curții Europene a Drepturilor Omului¹. Totodată, s-a dat expresie statuărilor Curții Constituționale prin deciziile pronunțate în această materie, și s-a urmărit armonizarea legislației interne cu dispozițiile *Convenției cu privire la drepturile copilului*, ratificată de țara noastră prin Legea nr.18/1990².

În reglementarea conținută în art.54 din Codul familiei, acțiunea în tăgada paternității putea fi pornită doar de soțul mamei, prezumat de art.53 C.fam., ca fiind tatăl copilului născut în timpul căsătoriei, sau după desfacerea, declararea nulității sau anularea căsătoriei, în acest ultim caz doar cu condiția ca nașterea să fi avut loc înainte ca mama să intre într-o nouă căsătorie. Prin decizia nr. 349/2001 a Curții Constituționale³ a fost admisă excepția de neconstituțională a dispozițiilor art.54 alin.2 din Codul familiei, reținându-se că acestea contravin principiilor constituționale, în măsura în care nu recunosc decât tatălui, iar nu și mamei și copilului născut în timpul căsătoriei, dreptul de a porni acțiunea în tăgada

¹A se vedea, pentru dezvoltări privind prevederile art. 8 din Convenție, C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, vol. I. *Drepturi și libertăți*, Editura All Beck, București, 2005, p. 591 și urm.

²Legea nr. 18 din 27.09.1990 a fost publicată în Monitorul Oficial nr.109 din 28.09.1990 și republicată în Monitorul Oficial nr.314 din 13.06.2001.

³Publicată în Monitorul Oficial nr.240 din 10.04.2002.

paternității. Pornind de la aceste realități, prin proiectul Codului civil s-a dat eficiență deciziei mai sus menționate, fiind lărgită sfera subiectelor care pot fi titularele acțiunii în tăgadă a paternității. Art.342 din proiect pune la îndemâna soțului mamei, a mamei și a copilului în cauză mecanismul juridic prin intermediul căruia paternitatea instituită prin lege în favoarea soțului mamei poate fi înlăturată. A fost înlăturat astfel monopolul tatălui prezumtiv în promovarea acestei acțiuni și s-a răspuns exigențelor respectării vieții de familie și a realităților biologice și sociale. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în aplicarea art.8 din Convenție, a impus statelor membre obligația de a reglementa dreptul copilului de a-și stabili filiația paternă, și de a permite fiecărui individ să-și cunoască identitatea, întrucât "respectul față de viața de familie cere ca realitatea biologică și socială să prevaleze asupra unei prezumții legale"⁴. Aceste principii au fost consacrate în Legea nr. 242/2004 privind protecția copilului, prin art.8 alin.1 și 2 și art.22.

2. Un alt element reformativ adus prin proiect se regăsește în reglementarea termenelor de prescripție extinctivă înăuntrul cărora titularii cererii în tăgada paternității pot exercita dreptul la acțiune. Codul familiei a instituit un termen de prescripție de 6 luni, calculat potrivit art.55 alin.1 C. fam., de la data când tatăl a cunoscut despre nașterea copilului. Ulterior pronunțării deciziei Curții Constituționale nr.349/2001, în practică s-a ridicat problema termenului în care mama sau copilul născut în timpul căsătoriei pot introduce o astfel de acțiune. În lipsa unor reglementări legale exprese, s-a apreciat că acțiunea în tăgadă introdusă de mamă sau copil este imprescriptibilă sub aspect extintiv, fiind o acțiune prin intermediul căreia se tinde să se asigure protecția unui drept nepatrimonial, cu caracter perpetuu, inseparabil de persoana fizică. Se ajungea, în acest mod la situația în care tatăl prezumtiv era obligat să promoveze acțiunea în tăgadă în termen de 6 luni de la data când a cunoscut de nașterea copilului, în timp ce mama, sau după caz copilul, puteau introduce acțiunea oricând, neexistând o limitare în timp.

În legătură cu acest aspect, a fost sesizată Curtea Constituțională, care prin decizia nr.390/12.07.2004, a statuat în sensul constituționalității prevederilor art.55 alin.1 C.fam., întrucât din textul de lege criticat nu a rezultat un regim discriminatoriu între titularii acțiunii în tăgadă, în privința termenului de exercitare, absența stabilirii termenului în care mama sau copilul pot porni acțiuni explicându-se tocmai prin modul în care legiuitorul a conceput regimul filiației față de tată, instanța de judecată fiind singura competentă să facă aplicarea corectă a legii. Dincolo de această interpretare, rațiunile instituirii unui termen relativ scurt, înăuntrul căruia tatăl poate încerca să răstoarne prezumția de paternitate, și anume necesitatea stabilirii statutului juridic real al copilului, subzistă și în cazul în care titularul acțiunii este mama sau copilul. Tocmai în scopul ocrotirii interesului superior al copilului, noțiune în care se încadrează evident și interesul determinării situației sale civile prin stabilirea filiației față de tată, prin proiectul Codului civil a fost modificat, pe de o parte, termenul de prescripție în care soțul mamei poate introduce acțiunea, fiind mărit de la 6 luni la 1 an, iar pe de altă parte, s-au instituit în mod expres termenele în care ceilalți titulari ai acțiunii în tăgăduire se pot adresa justiției.

3. Art. 343 alin. 1, teza finală, a reglementat totodată și ipoteza în care un copil conceput într-o primă căsătorie se naște într-o a doua căsătorie a mamei, având ca tată pe cel de-al doilea soț, potrivit art. 330 alin. 3 din proiect, iar paternitatea acestuia din urmă

⁴Marieta Avram, *Considerații în legătură cu reglementarea actuală a acțiunii în tăgada paternității*, Dreptul nr. 2/1999, p.78-87.

este înlăturată prin admiterea acțiunii în tăgadă. Aceleași dispoziții legale au instituit prezumția că, într-o atare situație, tată al copilului este considerat soțul din prima căsătorie, soluție întemeiată pe necesitatea luării în considerare, cu prioritate, a intereselor superioare ale copilului, conform art. 3 din Convenția cu privire la drepturile copilului, precum și pe dispozițiile referitoare la timpul legal al concepțiunii (art. 327 din proiect). Soțul din prima căsătorie poate, la rândul său, să tăgăduiască paternitatea prezumată în favoarea sa, termenul de 1 an calculându-se, în acest caz, la data la care acesta a luat cunoștință de admiterea acțiunii în tăgadă, formulată de cel de-al doilea soț. În situația în care titular al acțiunii în tăgadă este mama, termenul de prescripție este de 1 an, și se calculează întotdeauna de la data nașterii copilului, neputându-se susține vreodată că mama a luat cunoștință despre acest fapt de la un alt moment ulterior.

4. Tot în linia preocupării constante a legiuitorului, în acord cu reglementările internaționale, de a asigura ocrotirea minorului și de a găsi instrumentele optime pentru eficientizarea protecției juridice a drepturilor și intereselor legitime ale acestuia, se înscrie și condiția adoptată prin proiectul Codului civil în cazul promovării acțiunii în tăgadă de către mamă, și anume aceea a dublării acestei acțiuni de una în stabilirea adevăratei filiații a copilului. Art. 344 alin. 1 din proiect, prevede expres că ambele capete de cerere trebuie formulate concomitent, prin aceeași acțiune, instanța astfel investită urmând să se pronunțe asupra lor prin aceeași hotărâre. În acest mod, dacă acțiunea în stabilirea paternității este admisă, copilul va avea un statut juridic pe deplin definit, prin determinarea filiației față de ambii părinți. Dacă însă acțiunea în stabilirea paternității nu este admisă, iar probele administrate demonstrează fără echivoc că este cu neputință ca soțul mamei să fie tatăl copilului, ca efect al admiterii acțiunii în tăgadă, copilul s-ar vedea lipsit de filiația față de tată, cu toate că acesta din urmă, prezumat până la rămânerea irevocabilă a hotărârii de tăgadă, ca fiind soțul mamei, nu a înțeles să promoveze o astfel de acțiune. Este adevărat că, teoretic, este posibilă stabilirea paternității în persoana altui bărbat, în termenul de prescripție de 2 ani, instituit de art. 341, dar dacă, și acest demers eșuează, realmente copilul se găsește într-o situație contrară interesului său, acela de a-și avea pe deplin stabilit statutul juridic, prin determinarea filiației față de ambii părinți. De aceea, considerăm că, plecând de la principiul fundamental în materia ocrotirii minorilor, acela al respectării cu prioritate a interesului lor superior, se impunea ca legiuitorul să condiționeze admisibilitatea acțiunii în tăgada paternității introdusă de mamă, de admiterea acțiunii în stabilirea paternității, cereri formulate concomitent prin aceeași acțiune.

Copilul poate introduce acțiunea în tăgada paternității în termen de 1 an de la data majoratului, potrivit art. 345 din proiect, căci de la acest moment el are capacitate deplină de exercițiu și își poate exercita singur drepturile, inclusiv cele de natură procesuală. Până la momentul elaborării proiectului, legislația noastră nu cuprindea reglementări exprese cu privire la tehnicile de procreere medical asistate, și nici cu privire la statutul juridic al copilului astfel conceput, iar această lacună a generat ample controverse doctrinare.

Inspirându-se după modelul francez și canadian, legiuitorul român a abordat problematica procreării asistate medical din necesitatea de a corela realitățile medicale cu cele socio-juridice, în contextul unei evoluții științifice accelerate.

Proiectul codului stabilește principiile generale privind regimul filiației în cazul procreerii asistate medical cu un terț donator, situație în care nu se crează nici o legătură de filiație între copil și donator. Consecința firească a acestei reguli este aceea că împotriva donatorului nu se poate porni o acțiune în răspundere. A fost consacrată răspunderea soțului

mamei, care a consimțit la procreerea asistată medical cu un terț donator, atât față de copil, cât și față de mama acestuia, în aceleași condiții ca în situația copilului născut din căsătorie.

5. O particularitate specifică acestei instituții o are acțiunea în tăgada paternității, care poate fi promovată de soțul mamei, în condițiile legii, doar, în două situații, și anume, dacă nu a consimțit la procreerea asistată medical realizată cu un terț donator, sau dacă dovedește că respectivul copil nu a fost conceput în acest mod. Filiația copilului conceput prin tehnica de procreere asistată medical nu poate fi contestată, pentru considerente ce țin de modalitatea procreerii, această interdicție vizând orice persoană interesată, inclusiv copilul născut astfel. Observăm că legiuitorul a reglementat în concret situația copilului conceput prin procreere asistată medical, născut în cadrul unei căsătorii, asigurând acestuia o protecție juridică a statutului său, prin instituirea prezumției de paternitate, ce poate fi răsturnată doar în cazuri expres prevăzute în art. 347 alin. 3.

Copilul născut în afara căsătoriei, conceput prin procreere asistată medical își va putea însă stabili filiația doar față de mamă, prin însuși faptul nașterii, urmând ca paternitatea să rămână anonimă, situație în care dezideratul înscris în art. 8 alin. 2 din Legea nr. 272/2004, ca minorul să-și cunoască ambii părinți și să fie crescut de aceștia, devine imposibil de realizat. Pe de altă parte, o eventuală limitare a posibilităților de apelare la procreerea asistată medical doar în ceea ce privește femeile căsătorite, ar aduce atingere dreptului celeilalte categorii de femei, cele necăsătorite, singure, de a le fi respectată viața intimă și privată, incluzând și dreptul de a dispune de ele însele, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică și bunele moravuri, drept fundamental consimțit atât în art. 26 din Constituție, cât și de art. 8 din *Convenția europeană a drepturilor omului*.

O chestiune ce a suscitat numeroase demersuri doctrinare până la legiferarea procreerii asistate medical, prin proiect, a fost aceea a tehnicilor medicale admise a se folosi în scopul concepției. Dispozițiile legale cuprinse în art. 349 din proiect au meritul de a pune capăt acestei controverse, căci prevăd expres interdicția procreației și a gestației, pentru altul, orice convenție având o atare finalitate fiind lovită de nulitate absolută. Prin urmare, tehnica medicală a *mamei surrogat* sau a *mamei purtătoare* nu a fost admisă în legislația noastră⁵. Totodată, deși nu este consacrată *in terminis*, considerăm că nu poate fi acceptată nici inseminarea artificială *post mortem*, respectiv cu material genetic al unui terț donator (dintr-o bancă de spermă) ce nu se mai află în viață la momentul concepției. În acest sens, apreciem că ar fi fost oportun ca în conținutul textului de lege să fie inserată și condiția ca procreerea asistată medical să fie realizată cu un terț donator în viață la data procreerii. Reglementarea procreerii asistate medical prevede expres și caracterul confidențial al informațiilor necesare realizării acestor tehnici, alin 2 al art. 350 admitând derogări doar pentru cazul în care ar exista riscul unui prejudiciu grav referitor la sănătatea persoanei astfel concepute, sau a descendenților acesteia, situație în care instanța de judecată este singura abilitată să autorizeze transmiterea lor, în mod confidențial, către autoritatea competentă.

⁵Pentru dezvoltări privind consecințele ce rezultă din filiație în cazul mamei purtătoare, a se vedea V. Doboz, G. Lupșan, I. Apetrei, *Filiația în cadrul asistenței medicale a procreerii*, Dreptul nr. 9/2001, p. 41 și urm.; G. Lupșan, *Unele aspecte ale filiației în cazul maternității de substituție*, Dreptul nr. 6/2004, p. 83 și urm.